

รูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

A Model for Non-formal Education Management in Schools on the Rural
Highland and Frontiers under the Office of Basic Education Commission,
Ministry of Education

สุบัน พรเวียง¹

Suban Pornwiang

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการและแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน 2) เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน และ 3) เพื่อประเมินรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน วิธิดำเนินการวิจัยมี 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการและแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบ โดยประชุมระดมความคิดเห็นจากผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน จำนวน 15 คน และศึกษาแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน โดยสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน และศึกษาสถานศึกษาที่มีวิธีการปฏิบัติที่ดี (Best Practices) จำนวน 3 แห่ง 2) การสร้างรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน เป็นการยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน และดำเนินการตรวจสอบร่างรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน 3) การประเมินรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยจัดประชุมรับฟังความคิดเห็น จากผู้บริหารและครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน รวมทั้งสิ้น 60 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า

1. การศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ และแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน พบว่า สภาพปัญหาที่สำคัญ เช่น สถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดนขาดเป้าหมายที่ชัดเจน ขาดการส่งเสริมและการมีส่วนร่วมของภาคส่วนอื่นๆ ผลการศึกษาความต้องการในการจัดการศึกษานอกระบบของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน พบว่า สถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน มีความต้องการกำหนดเป้าหมายรวมถึงแนวทางการดำเนินงานการจัดการศึกษานอกระบบอย่างชัดเจน

2. การสร้างรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 ด้านปัจจัยนำเข้า องค์ประกอบที่ 2 ด้านกระบวนการ และองค์ประกอบที่ 3 ด้านผลผลิต และองค์ประกอบที่ 4 ด้านเงื่อนไขความสำเร็จ

3. ผลการประเมินรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน พบว่า รูปแบบที่ใช้มีความเป็นประโยชน์และความถูกต้องครอบคลุมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : รูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบ/ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน

¹ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองแม่แดง (ธรรมศาสตร์อาสา) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1

Abstract

The main objective of this research was to develop a model for non-formal education management in schools on the rural highland and frontiers under the Office of Basic Education Commission. Three specific purposes were: 1) to study state of the problems, needs, and ways of non-formal education management in schools, 2) to construct a model for non-formal education management in schools, and 3) to evaluate the constructed model for its usefulness, practicality, and extensiveness. Research procedure comprised 3 steps: 1) studying state of the problems, needs, in schools through brain-storming for the opinions of 15 basic school administrators, and ways of non-formal education management through interviewing 3 experts, as well as studying 3 schools with best practice 2) constructing a model for the non-formal education management by drafting a tentative model with the consultation of three experts and validating it through group discussion of 9 experts 3) evaluating the constructed model through a public hearing from the discussion of 60 teachers and 9 administrators of schools on the rural Highland and frontiers.

Research results:

1. From the study, significant states of the problems emerged: the basic education schools still lack clear goals, promotions, and participations from other sectors. The study of needs in non-formal education management in the schools revealed that goal-setting and ways of the operations should be clear as well as encourage participation by other sectors. Ways of operations and supervisions should be clearly and systematically delineated.
2. The constructed model for non-formal education management in schools on the rural high land and frontiers consists of 4 components. Component 1-Input component. Component 2-Process component. Component 3-Output component. Component 4-Conditions for success component.
3. The evaluation of the constructed model yielded the result at the highest level of usefulness, accuracy and extensiveness.

Keywords: Non-formal Education Management/ Basic Education Schools on the Rural Highland and Frontiers

ความเป็นมาของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 กำหนดให้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาไทยทั้งในด้านสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอย่างเสมอภาคกันในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี อย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพ และการจัดการศึกษาจะต้องเป็นการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อประชาชน เป็นการศึกษาเพื่อทุกคน (Education for All) (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551 หน้า 1) ซึ่งเป็นไปตามแนวทาง พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานไว้ว่า

"การศึกษานั้นเป็นเรื่องของทุกคน และไม่ใช่ว่าเฉพาะในระยะหนึ่ง เป็นหน้าที่โดยตรงในระยะเดียวไม่ใช่ อย่างนั้น ตั้งแต่เกิดมาก็ต้องศึกษาเติบโตขึ้นมาก็ต้องศึกษาจนกระทั่งถึงขั้นที่เรียกว่าอุดมศึกษา อย่างที่ท่านทั้งหลาย กำลังศึกษาอยู่ หมายความว่าการศึกษาที่ครบถ้วน ที่อุดม ที่บริบูรณ์ แต่ต่อไปเมื่อออกไปทำหน้าที่การงานก็ต้องศึกษา

ต่อไปเหมือนกัน มิฉะนั้นคนเราก็อยู่ไม่ได้ แม้จบปริญญาเอกแล้วก็ต้องศึกษาต่อไปตลอด หมายความว่า การศึกษาไม่มีสิ้นสุด" (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, พระบรมราโชวาท, 20 เมษายน 2521)

นอกจากนี้การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 15 ยังได้ระบุว่าสถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้โดยสามารถเทียบโอนผลการเรียนที่นักเรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม

จากความสำคัญดังกล่าว สถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ภูเขาสูงของประเทศไทย ใน 20 จังหวัดของภาคเหนือ มีการคมนาคมยากลำบาก ทำให้หน่วยงานของรัฐเข้าไปดำเนินงานได้ไม่ทั่วถึง ในขณะที่เขตพื้นที่ชายแดนของประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ราชอาณาจักรกัมพูชา รวม 26 จังหวัด โดยพบว่าทั้งสองพื้นที่มีลักษณะปัญหาที่มีความซับซ้อนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง อาทิเช่น ปัญหาประชากรมีฐานะยากจน ปัญหาการค้าและการปลูกพืชเสพติด ปัญหาการค้าสิ่งผิดกฎหมาย ปัญหาการลักลอบเข้าเมือง ปัญหาการเคลื่อนตัวประชากร เป็นต้น และจากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554, หน้า 2) เกี่ยวกับผลการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในเขตพื้นที่สูงและชายแดนที่ผ่านมา พบว่า เด็กในวัยเรียนดกหล่น คิดเป็น ร้อยละ 38 ของเด็กดกหล่นทั่วประเทศ มีอัตราการออกกลางคัน คิดเป็นร้อยละ 15 ของเด็กออกกลางคันทั่วประเทศ อัตราการเรียนต่อต่ำ เด็กที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ไม่เรียนต่อ คิดเป็นร้อยละ 9.27 ของผู้ที่จบชั้นประถมศึกษา ปีที่ 6 ทั่วประเทศและเด็กที่เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วไม่เรียนต่อ คิดเป็นร้อยละ 48.85 ของผู้ที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ทั่วประเทศ 4) ปัญหาด้านคุณภาพการศึกษา จากผลการศึกษาทดสอบของสถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน) หรือ สทศ. พบว่า โรงเรียนในเขตพื้นที่สูงและชายแดนมีคะแนนเฉลี่ย O-NET ใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยระดับประเทศมาก

จากสภาพและปัญหาในการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่สูงและชายแดนดังกล่าวข้างต้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีความประสงค์ที่จะพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน เพื่อให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน ได้มีรูปแบบในการจัดการศึกษาที่จะเป็นการสร้างโอกาสให้ผู้เรียนที่ประสบปัญหาต่างๆ ได้เรียนและพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติ เติบโตตามศักยภาพ และสอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ที่มีภูมิคุ้มกันตนเองที่เพื่อรองรับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมโลกได้อย่างยั่งยืนต่อไป

คำถามการวิจัย

1. สภาพปัญหา ความต้องการและแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน เป็นอย่างไร
2. รูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน ควรเป็นอย่างไร
3. ผลการประเมินรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน เป็นอย่างไร

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

จุดมุ่งหมายเฉพาะ

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการและแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน
2. เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน
3. เพื่อประเมินรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มี 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการและแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการในการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดนจากผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน จำนวน 15 คน โดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ตอนที่ 2 การศึกษาแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ จำนวน 3 คน ตอนที่ 3 การศึกษาแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน จากสถานศึกษาที่มีวิธีการปฏิบัติที่ดี (Best Practices) จำนวน 3 แห่ง

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 ยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน ตอนที่ 2 ตรวจสอบร่างรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน เป็นการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน ใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูง

และชายแดน เพื่อประเมินความเป็นประโยชน์ ความถูกต้องครอบคลุมของรูปแบบฯ จากผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน จำนวน 60 คน ใช้การประชุมรับฟังความคิดเห็น

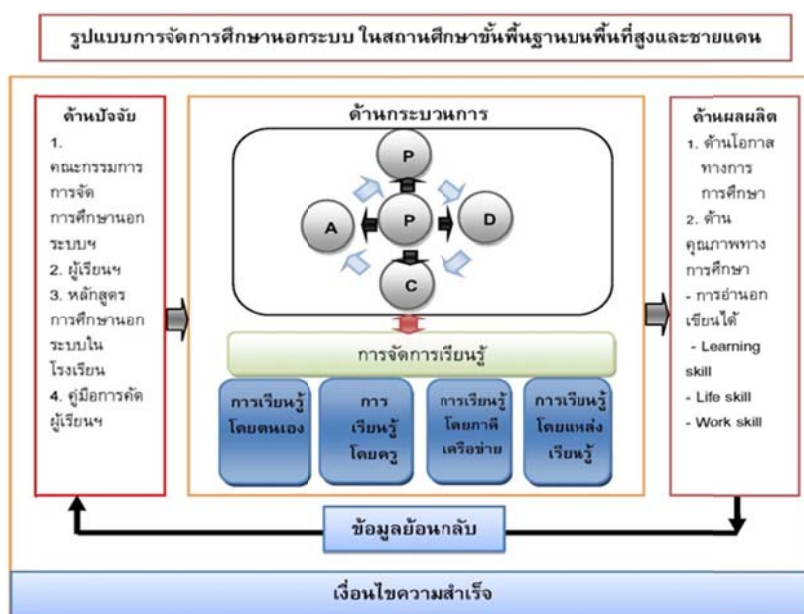
ผลการวิจัย

ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการและแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน สามารถสรุปผลการศึกษาสภาพปัญหาที่สำคัญ พบว่า สถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดนขาด การจัดระบบข้อมูลสารสนเทศด้านการจัดการศึกษานอกระบบ ยังไม่เป็นปัจจุบัน และมีการนิเทศ กำกับ ติดตามไม่ต่อเนื่อง

ผลการศึกษาความต้องการในการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน พบว่า สถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน มีความต้องการกำหนดเป้าหมายรวมถึงแนวทางการดำเนินงานการจัดการศึกษานอกระบบอย่างชัดเจน ผลการศึกษาแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน ควรมีรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดนที่เป็นระบบ ประกอบด้วย ด้านปัจจัย ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต

2. ผลการสร้างรูปแบบทางการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน สามารถสรุปเป็นรูปแบบทางการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน ดังภาพ

จากภาพ แสดงรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ มีรายละเอียดดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ด้านปัจจัย

1. คณะกรรมการจัดการศึกษานอกระบบ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน กำหนดให้มีจำนวน 11 คน ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารสถานศึกษา 2) ตัวแทนจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา 3) ตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษา 4) ราษฎรท้องถิ่น/ผู้นำศาสนา 5) ครูผู้สอน 6) ครูภาษาถิ่น และ 7) ภาคีเครือข่าย จำนวน 5 คน ได้แก่ 1) ผู้แทนจากโรงพยาบาลส่งเสริม

สุขภาพประจำตำบล 2) ผู้แทนจากองค์กรบริหารส่วนตำบล 3) ผู้แทนจากศูนย์การศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย 4) ผู้แทนศิษย์เก่าที่ประสบความสำเร็จ 5) ผู้แทนจากองค์กรเอกชน มูลนิธิ สถานประกอบการ ฯลฯ

บทบาทหน้าที่ กำหนด หลักเกณฑ์และวิธีการพร้อมทั้งตัดสินใจการเข้าสู่วิธีการศึกษานอกระบบในโรงเรียนของนักเรียน ประสานงาน กำกับ นิเทศ ติดตาม การจัดการเรียนรู้ และเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษานอกระบบในโรงเรียนเพื่อปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. ผู้เรียนที่อยู่ในเขตพื้นที่ภูเขาสูงและชายแดน ที่มีแนวโน้มออกกลางคัน เป็นผู้ที่กำลังศึกษาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน มีการหยุดเรียนบ่อย และมีโอกาสที่จะเรียนไม่จบตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานอันเนื่องมาจาก 1) ปัญหาความยากลำบากในการคมนาคม 2) ปัญหาครอบครัวยากจน ขาดแรงงานช่วยทำงาน 3) ปัญหาด้านการเรียนของผู้เรียน ที่มีปัญหาด้านการสื่อสารและมีความถนัดในด้านอาชีพ

3. หลักสูตรการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน ประกอบด้วย 1) เอกสารหลักสูตรการศึกษานอกระบบในโรงเรียน 2) คู่มือการวัดและประเมินผล เทียบโอน 3) แผนการจัดการเรียนรู้ 4) แบบบันทึกต่างๆ ที่นำมาใช้สำหรับการจัดการศึกษานอกระบบในโรงเรียน

4. คู่มือการคัดผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดนเข้าเรียน

องค์ประกอบที่ 2 ด้านกระบวนการ

1. การดำเนินงาน 1) การวางแผน (Planning) หมายถึง การดำเนินงานเพื่อแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายของการจัดการศึกษานอกระบบและการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา 2) การดำเนินงาน (Doing) หมายถึง การดำเนินการตามวิธีการที่กำหนดและเก็บรวบรวมบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องพร้อมทั้งผลลัพธ์ของตัวชี้วัดความสำเร็จของเป้าหมายของการจัดการศึกษานอกระบบและการจัดการเรียนรู้ 3) การติดตาม (Checking) หมายถึง การนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมายของการจัดการศึกษานอกระบบและการจัดการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ 4) การปรับปรุง (Acting) หมายถึง การนำรายงานผลการปฏิบัติงานมาพิจารณาหาแนวทางปรับปรุง และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น 5) การมีส่วนร่วม (Participating) หมายถึง การดำเนินการ การติดต่อสื่อสาร การประสานงาน และทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

2. การจัดการเรียนรู้ 1) การเรียนรู้โดยตนเอง (learning by yourself) 2) การเรียนรู้โดยครู (learning by teacher) 3) การเรียนรู้โดยภาคีเครือข่าย (learning by multiple network) ได้แก่ ภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และ 4) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น 4) การเรียนรู้โดยแหล่งเรียนรู้ (learning by resource)

องค์ประกอบที่ 3 ด้านผลผลิต (นักเรียน)

1. ด้านโอกาสทางการศึกษา ได้แก่ จำนวนผู้เรียนที่เรียนจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา

2. ด้านคุณภาพทางการศึกษา ได้แก่ 1) ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้ตามเกณฑ์ที่สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน 2) ผู้เรียน

เกิดทักษะการเรียนรู้ (Learning skill) 3) ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิต (Life skill) 4) ผู้เรียนเกิดทักษะอาชีพ (Work skill)

องค์ประกอบที่ 4 เงื่อนไขความสำเร็จ

1. ผู้รับผิดชอบควรมีความมุ่งมั่นเสียสละในการจัดการศึกษา

2. สื่อเทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอนควรมีความพร้อม

3. นักเรียนควรมีความมุ่งมั่นตั้งใจอย่างต่อเนื่อง

4. ภาคีเครือข่ายควรดำเนินงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

5. ผลการประเมินรูปแบบทางการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน การประเมินความเป็นประโยชน์และความถูกต้องครอบคลุมของรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน พบว่า มีความเป็นประโยชน์และความถูกต้องครอบคลุม อยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผล

1. การศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ และแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน พบว่า สถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดนขาด การจัดระบบข้อมูลสารสนเทศด้านการจัดการศึกษานอกระบบ ยังไม่เป็นปัจจุบัน และมีการนิเทศ กำกับ ติดตามไม่ต่อเนื่อง ทั้งนี้ อาจเกิดจากการจัดการศึกษานอกระบบนั้นเป็นเรื่องใหม่สำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดนที่อาจจะคุ้นเคยเฉพาะการจัดการศึกษาในระบบเท่านั้น จึงทำให้ประสบกับปัญหาหลายๆ ประการในการจัดการศึกษาเนื่องจากขาดความรู้และประสบการณ์เฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานอกระบบ จึงทำให้ประสบกับปัญหาต่างๆ ในการดำเนินงานเพื่อการจัดการศึกษานอกระบบ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มิถุนา อนุแสน (2545, หน้า 159) พบว่า การศึกษาขั้นพื้นฐานขั้นการเตรียมกิจกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านการวัดและประเมินผลการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาชุมชนขั้นการจัดเตรียมกิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษาชุมชน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษาชุมชน ด้านการวัดและประเมินผลการศึกษาชุมชน แหล่งการเรียนรู้ การหาแหล่งเรียน การจัดทำแหล่งเรียนรู้ และการวัดประเมินผลแหล่งเรียนรู้ มีความพร้อมเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 อยู่ในระดับสามารถทำได้ แต่ยังไม่ใช้ในขณะนี้ และ

ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของสุพัฒนา ภูมิผัด่วน (2545, หน้า 106-107) ที่พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาดังกล่าว มีการะงานการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างเต็มเวลา และยังไม่มีการประสานงานในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย นอกจากนี้เรื่องการศึกษาตามอัธยาศัย และการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เป็นเรื่องใหม่ยังไม่มีสถานศึกษาใดดำเนินการจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ ผลการศึกษาความต้องการในการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน พบว่า สถานศึกษาชั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน ควรมีรูปแบบการดำเนินงานสำหรับการจัดการศึกษานอกระบบที่ชัดเจน ควรประกอบด้วย ด้านปัจจัย ด้านกระบวนการ และ ด้านผลผลิต ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เมื่อได้ดำเนินการจัดการศึกษานอกระบบโดยใช้แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยของ สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2553, หน้า 1-10) ซึ่งได้กำหนดหลักการ จุดหมาย โครงสร้าง สารและมาตรฐานการเรียนรู้ วิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทำให้มองเห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาของการจัดการศึกษานอกระบบที่จะนำมาใช้สำหรับสถานศึกษาชั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน เนื่องจากมีรายละเอียดที่สำคัญของการดำเนินการจัดการศึกษานอกระบบตลอดแนวที่เข้าใจง่าย และสามารถประยุกต์ใช้ได้สะดวก

ผลการศึกษาแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน ควร มีรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดนที่เป็นระบบ ประกอบด้วย ด้านปัจจัย ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต ทั้งนี้ เพราะแนวทางในการจัดการศึกษาที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิมี โครงสร้างและองค์ประกอบที่ชัดเจน บอกถึงรายละเอียดของส่วนประกอบย่อย ซึ่งจะทำให้การดำเนินงานเกิด ประสิทธิภาพ สามารถติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลได้ อย่างเหมาะสม โดยแต่ละองค์ประกอบต่างๆ ที่กำหนดไว้ นั้น สามารถจะนำไปสู่การดำเนินการจัดการศึกษาที่จะ เกิดขึ้นในอนาคต โดยสามารถปรับ แก้ไข ยืดหยุ่น องค์ประกอบต่างๆ ได้ตามความจำเป็นเพื่อให้สอดคล้องกับ สภาพปัญหาและต้องการสำหรับการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดนที่จะ มีประสิทธิภาพต่อไปสอดคล้องกับแนวคิดของบาร์โด และ ฮาร์ดแมน (Bardo and Hartman, 1982, pp. 70-71) ที่ได้ ให้ความเห็นเกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบไว้ว่าการที่จะ ระบุารูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง จะประกอบด้วยรายละเอียด มากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม และรูปแบบนั้นควรมี

องค์ประกอบอะไรบ้าง ไม่ได้มีข้อกำหนดที่แน่นอน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์นั้น ๆ ตัวอย่างเช่น รูปแบบที่มี ลักษณะบางประการของระบบเปิด เป็นรูปแบบที่แสดง องค์ประกอบย่อยของระบบซึ่งประกอบด้วย 4 ส่วน คือ 1) ปัจจัยนำเข้า 2) กระบวนการ 3) ผลผลิต และ 4) ข้อมูล ย้อนกลับจากสภาพแวดล้อม ซึ่งการพิจารณาในรูปแบบใน ลักษณะนี้ถือว่าผลผลิตของระบบเกิดจากการที่มีปัจจัย นำเข้าส่งเข้าไปผ่านกระบวนการ ซึ่งจะจัดกระทำให้เกิดผล ผลิตขึ้น และให้ความสนใจกับข้อมูลย้อนกลับจาก สภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งเป็นลักษณะของระบบเปิด

2. การสร้างรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ด้านปัจจัยนำเข้า มี 3 องค์ประกอบย่อย คือ 1) คณะกรรมการจัดการศึกษานอกระบบ 2) ผู้เรียนที่อยู่ในเขตพื้นที่ภูเขาสูงและชายแดนที่มี แนวโน้มออกกลางคัน 3) หลักสูตรการศึกษานอกระบบ และ 4) คู่มือการคัดผู้เรียนในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานบน พื้นที่สูงและชายแดนเข้าเรียน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า ปัจจัยนำเข้าจะมีองค์ประกอบย่อยที่สำคัญ 4 องค์ประกอบ ย่อยที่ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีการ กำหนดรายละเอียดสำหรับการดำเนินงานที่ชัดเจนทำให้ ผู้เกี่ยวข้องเกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ใน การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้อย่างมี ประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของฮอยและมิสเกล (Hoy and Miskel, 2001) ที่สรุปไว้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญ หรือระบบย่อยที่มีความสัมพันธ์กันและส่งผลกระทบต่อกัน และกันคือ โครงสร้าง (Structure) ได้ออกแบบและจัดขึ้น เพื่อการบรรลุเป้าหมายขององค์การอย่างเป็นทางการใน ลักษณะขององค์การแบบราชการ และ ศักยภาพของบุคคล จะส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมายขององค์การซึ่งเน้นศึกษาใน ประเด็นที่เกี่ยวกับความต้องการ (Needs) เป้าหมาย ความ เชื่อ การรับรู้ ความเข้าใจในบทบาทของงานที่รับผิดชอบ

องค์ประกอบที่ 2 ด้านกระบวนการ มี 2 องค์ประกอบย่อย คือ 1) การดำเนินงาน และ 2) การ จัดการเรียนรู้ ได้แก่ การเรียนรู้โดยตนเอง (learning by yourself) การเรียนรู้โดยครู (learning by teacher) การ เรียนรู้โดยภาคีเครือข่าย (learning by multiple network) และการเรียนรู้โดยแหล่งเรียนรู้ (learning by resource) ทั้งนี้อาจเกิดจากองค์ประกอบด้านกระบวนการจะเป็นวิธี ในการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกับองค์ประกอบอื่นๆ ซึ่งรูปแบบ การจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานบน พื้นที่สูงและชายแดน ได้กำหนดไว้ทั้งกระบวนการในการ ดำเนินงาน (PDCA) ที่สามารถปรับใช้ในบริบทต่างๆ ได้ อย่างเหมาะสม โดยใช้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมและ กระบวนการในการจัดการเรียนรู้ ก็จะช่วยสร้างโอกาส

ให้กับผู้เรียนที่มีแนวโน้มออกกลางคันให้สามารถพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติ เต็มตามศักยภาพ และสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล เพื่อนำไปสู่คุณภาพและมาตรฐานของการจัดการศึกษา สอดคล้องกับผลการศึกษาของ อัมพร พงษ์กังสนันท์ (2550, บทคัดย่อ) พบว่า การบริหารและการจัดการศึกษา สถานศึกษาขั้นพื้นฐานควรพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบ และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เอื้ออำนวยต่อการจัดการศึกษานอกระบบส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอน และร่วมมือกับทุกภาคส่วนของสังคมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบนอกระบบ การจัดการกระบวนการเรียนรู้โดยจัดเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและสภาพปัญหาของผู้เรียนในด้านวิถีจัดการเรียนรู้ นอกจากการจัดแบบชั้นเรียนแล้ว สถานศึกษาควรจัดแบบทางไกล มีการพบกลุ่มโดยผู้เรียนและครูวางแผนการเรียนรู้ร่วมกัน ให้คำแนะนำการเรียนรู้ด้วยตนเอง มอบหมายงาน และกำหนดระยะเวลามาพบกับครู มีการสอนเสริมในวิชาหลัก ๆ เช่น คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น โดยครูต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ติดต่อสื่อสารตลอดเวลา

องค์ประกอบที่ 3 ด้านผลผลิต มี 2 องค์ประกอบย่อย คือ ด้านโอกาสการได้รับการศึกษา ได้แก่ จำนวนผู้เรียนที่จบการศึกษาภาคบังคับและด้านคุณภาพทางการศึกษา ได้แก่ ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้ตามเกณฑ์ที่สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน เกิดทักษะการเรียนรู้ (Learning skill) ทักษะชีวิต (Life skill) และทักษะอาชีพ (Work skill) ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า รูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดนเป็นแนวความคิดใหม่ที่จะส่งเสริมให้การจัดการศึกษาให้สามารถจัดได้อย่างหลากหลายรูปแบบ ให้สอดคล้องตามความต้องการของผู้เรียน เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย สามารถเรียนได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ ไม่จำกัดอยู่ในห้องเรียนและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 15 ที่กำหนดให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานสามารถจัดการศึกษาได้ 3 รูปแบบ ดังนั้น สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจึงสามารถจัดการศึกษานอกระบบให้กับบุคคลที่อยู่ในวัยเรียน ซึ่งมีแนวโน้มที่จะออกกลางคันด้วยสาเหตุต่างๆ ให้สามารถเรียนที่ใดก็ได้โดยไม่ต้องมานั่งเรียนในห้องเรียนของโรงเรียน แต่ยังคงสภาพความเป็นผู้เรียนของโรงเรียน ซึ่งเป็นการสร้างโอกาสให้ผู้เรียนที่ประสบปัญหาต่างๆ ได้เรียนและพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติ เต็มตามศักยภาพ เกิดทักษะการเรียนรู้ ทักษะอาชีพและทักษะชีวิตในแต่ละบุคคล สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Franklin P. Schargel and Dr.Jay Smink (2005) ที่พบว่า สร้าง

โอกาสทางการศึกษาสำหรับกลุ่มที่มีความเสี่ยงที่จะออกกลางคัน เป็นการสร้างขึ้นภายในระบบ เป็นการสอนเสริมตามความสนใจของแต่ละบุคคล หรือผู้ด้อยโอกาสของกลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มที่มีพฤติกรรมรุนแรง สื่อการเรียนการสอนจะต้องประกอบด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย ช่วยกระตุ้นเด็กทุกคน ไม่คำนึงว่าเราจะมีรูปแบบการเรียนรู้อย่างไร เพื่อสามารถสนองตอบความต้องการของผู้เรียน จึงอาจกล่าวได้ว่า ด้านผลผลิตจากการดำเนินงานตามรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน ทั้งด้านโอกาสการได้รับการศึกษา และด้านคุณภาพทางการศึกษา เป็นไปตามศักยภาพของผู้เรียน

องค์ประกอบที่ 4 ด้านเงื่อนไขความสำเร็จ พบว่า ประกอบด้วย ผู้รับผิดชอบควรมีความมุ่งมั่นเสียสละในการจัดการศึกษา สื่อเทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอน ควรมีความพร้อม ผู้เรียนควรมีความมุ่งมั่นตั้งใจอย่างต่อเนื่อง ภาควิชาช่วยควรดำเนินงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะว่า รูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน หากจะดำเนินการไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้จะต้องอาศัยปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งบุคคล สื่อ นักเรียนและภาควิชาช่วยที่มีความพร้อมและมุ่งมั่นในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ อัมพร พงษ์กังสนันท์ (2550, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต พบว่า ปัจจัยและเงื่อนไขที่สนับสนุนให้การจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำเร็จ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมกันกำหนดนโยบายการจัดการศึกษานอกระบบให้มีความชัดเจน จัดฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งจัดทำหลักเกณฑ์ คู่มือกำหนดภารกิจไว้ในโครงสร้างการบริหาร และการจัดการศึกษา เพื่อส่งเสริมให้การจัดการศึกษานอกระบบมีความเป็นไปได้ และยังเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับสถานศึกษาและควรส่งเสริมให้ครูนำผลการเรียนการสอนไปเป็นผลงานทางวิชาการ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การนำรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน ไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ ควรเน้นการประสานงานและความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรเอกชนในการสนับสนุนด้านงบประมาณมากยิ่งขึ้น เนื่องจากผู้เรียนที่อยู่ในพื้นที่สูงและชายแดนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน จำเป็นจะต้องได้รับการดูแลในด้านต่างๆ ทั้งสื่อ วัสดุอุปกรณ์เพื่อใช้ในการฝึกทักษะอาชีพ

ต่างๆ และปัจจัยพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิต เช่น ค่าอาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น

1.2 ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้รับผิดชอบ และผู้เกี่ยวข้องต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง ต่อเนื่อง ในการ จัดการศึกษาในระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูง และชายแดน

1.3 การนำรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดนไปใช้ ครูผู้รับผิดชอบต้องบูรณาการเนื้อหา สื่อ และใช้แหล่ง เรียนรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างจริงจัง

1.4 การนำรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดนไปใช้

ทักษะที่สำคัญที่ครูผู้รับผิดชอบควรต้องดำเนินการพัฒนา ผู้เรียนได้แก่ การอ่านออกเขียนได้ตามเกณฑ์ที่สอดคล้อง กับบริบทของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดน จึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มากที่สุด

2. การวิจัยในครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาติดตามประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาจัดการศึกษานอกระบบใน สถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนพื้นที่สูงและชายแดนที่พัฒนาขึ้น

2.2 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการ ศึกษาจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบน พื้นที่สูงและชายแดนกับผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ

เอกสารอ้างอิง

- มิถุนา อนุเสน. (2545). ความพร้อมเกี่ยวกับการเรียนการสอนทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัยยาศัย ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ของครูสังกัดกระทรวงศึกษาธิการใน จังหวัดนันทบุรี. วิทยานิพนธ์ ค.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2553). หลักสูตรสถานศึกษาของสถาบันการศึกษา ทางไกล ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ระดับ มัธยมศึกษาตอนต้น. กรุงเทพฯ: ร้านรังษี.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). แนวทางการดำเนินงานการมีส่วนร่วมการบริหารการจัด การศึกษา. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2554). การพัฒนาการศึกษาในพื้นที่ภูเขาสูงและถิ่นทุรกันดาร. เอกสารประกอบการสัมมนาโรงเรียน ในโครงการพื้นที่ภูเขาสูงและถิ่นทุรกันดาร.
- สุพัฒนา ภูมิผักแว่น. (2545). ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของ ผู้บริหารสถานศึกษาในโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน. รายงานการวิจัย หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการศึกษาผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อัมพร พงษ์กัสนนันท์. (2550). การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อ ส่งเสริมการศึกษาดลอดชีวิต. ปริญญาโท กศ.ด., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

Bardo, J.W. and Harman, J.J. (1982). *Urban society: A systematic introduction*. N.P.: n.p.

Franklin P. Schargel and Dr. Jay Smink. (2005). *Strategies To Help Solve Our School Dropout Problem*. Retrieved March 20, 2014, from http://www.kasa.org/kdpp_Strategies.htm

Hoy, Wayne K., and Miskel, Cecil G. (2001). *Educational Administration: Theory, Research and Practice*. 6th ed. Singapore: McGraw-Hill.